

DOLMABAĞÇE SARAYI HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ KÜTÜPHANESİ'NDEKİ KARTPOSTALLARIN İZİNDEN; ŞEHZADE MEHMED BURHANEDDİN EFENDİ

Feyza Öklü*

Özet

Dolmabahçe Sarayı Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Koleksiyonu'nda yer alan üç yüz adet kartpostaldan kırk beş adedini, Şehzade Burhaneddin Efendi'nin imzalayarak Halife Abdülmecid Efendi'ye gönderdikleri oluşturur.

Şehzade Burhaneddin Efendi, gittiği ülkelerden İstanbul'daki dostlarına çok sayıda kartpostal göndermiştir. Bunlar arasında II. Abdülhamid döneminin simge şahsiyetlerinden Said Paşa ve Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın isimleri dikkat çekmektedir. Çalışmamıza konu edilen kartpostal koleksiyonu ise şehzadenin en sevdiği dostlarından biri olan Son Halife Abdülmecid Efendi'ye göndermiş olduğu kartpostallardır.

Bu kartpostalların Burhaneddin Efendi tarafından Halife Abdülmecid'e gönderilmesi ve Abdülmecid Efendi tarafından da özenle biriktirilmiş olması, ikisinin dostluklarının yanı sıra kültür ve sanata ilgilerinin yoğunluğunu ve hayata bakış açılarının benzerliğini de kanıtlar niteliktedir.

Burhaneddin Efendi, bestekâr kimliğiyle öne çıkan yetenekli bir hanedan üyesiydi. Bu erdemli şehzadeyi tanıma ve tanıtmaya düşüncesi, Dolmabahçe Sarayı Halife Abdülmecid Efendi Kitap Koleksiyonu'ndaki çalışma ve incelemelerim sırasında oluşmuştur.

Mehmed Burhaneddin Efendi, Sultan II. Abdülhamid Han'ın şehzadeleri arasında temsil kabiliyeti yüksek, sempatik ve sanatkâr kişiliği ile temayüz etmiştir. Hünkâr, bu şehzadesini cuma selâmlıklarında ve bayram törenlerinde yanından ayırmamış; devlet protokolünün onu tanımaya imkân vermiştir. Şehzade, imtiyazlı durumu sayesinde genç yaşlarından itibaren sık aralıklarla Avrupa'ya seyahat etmiş; kültür ve sanatın merkezi olarak nitelendirdiği Viyana'ya yerleşmiştir (1918). Çocuklarının eğitimlerini bu şehirde tamamlamalarının ardından bir petrol şirketinin yöneticiliğini yaparak Amerika'da yaşamına devam eden Burhaneddin Efendi, ömrünün sonuna dek refah içinde yaşamıştır.

Anahtar kelimeler: Sultan II. Abdülhamid, Mehmed Burhaneddin Efendi, Şehzade, Halife Abdülmecid Efendi, Hanedan, Kültür ve Sanat, Kitap Koleksiyonu, Kartpostallar

THE POSTCARDS IN THE DOLMABAĞÇE PALACE CALIPH ABDÜLMECİD EFENDİ LIBRARY; PRINCE MEHMED BURHANEDDİN EFENDİ

Abstract

Forty-five of the three hundred postcards in the Dolmabahçe Palace Caliph Abdülmecid Efendi Library Collection are the ones that were signed by Prince Burhaneddin Efendi and sent to Caliph Abdülmecid Efendi. Prince Burhaneddin Efendi sent many postcards to his friends in İstanbul from the countries he visited. Among them, Said Pasha and Yedi Sekiz Hasan Pasha who were the symbolic figures of the Abdülhamid II period, draw attention. The postcard collection which is the subject of our study, consists of the postcards that were sent to one of the most beloved friends of the prince, i.e. the Last Caliph Abdülmecid Efendi. The facts that these postcards were sent to Caliph Abdülmecid by Burhaneddin Efendi and carefully collected by Abdülmecid Efendi prove not only their friendship, but their intense interest in culture and art, and the similarity of their perspective on life.

Burhaneddin Efendi was a talented member of the dynasty who stood out with his composer identity. The idea of knowing and introducing this virtuous prince was formed during my work and studies in the Dolmabahçe Palace Caliph Abdülmecid Efendi Book Collection.

Mehmed Burhaneddin Efendi was a distinguished character among the princes of Sultan Abdülhamid II with his high representation ability, sympathetic and artistic personality. The sultan did not leave behind this prince in his parades of Friday prayer and bairam ceremonies, thus allowed the state protocol to recognize him. Thanks to his privileged status, Prince traveled frequently to Europe since his young age and settled in Vienna in 1918, which he described as the center of culture and art. Following the graduation of his children in this city, the Prince continued his life as the manager of an oil company in America and lived there in prosperity until the end of his life.

Keywords: Sultan Abdülhamid II, Mehmed Burhaneddin Efendi, Prince, Caliph Abdülmecid Efendi, Dynasty, Culture and Art, Book Collection, Postcards

Tek bir aile koluyla altı yüz yıl hüküm süren Osmanlı Hanedanı'nda kuşkusuz dünyaya gelen her birey ayrıcalıklı idi. Padişah çocuğu olarak doğmak kız evlatlara “sultan”, erkek evlatlara ise “şehzade” unvanını kazandırır. Şehzade ve sultanların doğumları sebebiyle çeşitli şenlikler düzenlenirdi. “*Velâdet-i Hümâyûn denilen, padişah çocuklarının doğumlarında yapılan törenlerin 17. yüzyıldan itibaren kutlandığı bilinmektedir.*”¹ Velâdet-i Hümâyûn törenlerinin görkemi ve kutlanış biçimleri dönem dönem değişiklik gösterse de bu kutlamalar, önemli bir gelenek olarak her devirde devam etmiştir. “*Silahtar ağa, padişahın bir çocuğu olduğunu ilan eder; haber üzerine Enderun'da bulunan her oda, doğum şerefine, şehzade ise beş, hanım sultan ise üç adet akıka kurbanı keserek doğumu kutlardı. Topkapı Sarayı'nın deniz kıyısında bulunan topraklarla şehzade için yedi defa, hanım sultan için üç defa atış yapılır; top atışı günde beş defa tekrarlanarak doğum haberi halka ve devlet ricâline umumi olarak duyurulurdu.*”² Padişah çocuklarının doğum törenlerindeki top atışlarıyla da anlıyoruz ki dünyaya gelişi çok daha fazla sevinçle karşılananlar, hanedanı devam ettirecek erkek evlatlardı. Şehzadeler yalnızca hanedan üyesi değil, gelecekte ülkeyi yönetecek olan müstakbel padişah adaylarıydı. Devletin gücünün ve egemenliğinin temelinde, aynı soyu takip ederek tahta çıkan 36 padişahın büyük bir titizlikle yetiştirilmesi yatıyordu. Bu sebeple şehzadeler, ülkeyi yönetebilecek tecrübe ve kudrete sahip olabilmeleri için hem teorik hem de pratik anlamda oldukça donanımlı yetiştirilir, üst düzey eğitim-öğretime tabi tutulurlardı. Devrin önde gelen ve alanlarında en iyi olan âlimlerinden aldıkları askerî eğitim, teşrifat, siyaset, lisan, felsefe, matematik, güzel sanatlar, astronomi ve edebiyat gibi geniş bir yelpazeye yayılan eğitimler; şehzadelerin kendi ilgi alanları ve yeteneklerini keşfedip geliştirmelerine, hatta o alanlarda takdire şayan eserler vermelerine sebep olmuştur.

1 Merve Çakır, “Osmanlı Hanedanında Doğum: Velâdet-i Hümâyûn”, *Topkapı Sarayı Hümâyûn: Harem Padişahın Evi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2012, s. 64.

2 Çakır, a.g.m., s. 64.

Burhaneddin Efendi'nin çocukluk fotoğrafı;
Pazan, a.g.e., s. 16.

“*Devletin bekasını sağlayan şehzadeler, her dönem önemli olmuşlardır. Bunlardan bir kısmının sadece adı kalmış, bir kısmı ise yaptığı işlerle anılmıştır.*”³

Çalışmamıza konu olan Şehzade Mehmed Burhaneddin Efendi; Osmanlı Devleti'nin otuz dördüncü padişahı olan ve ülkesine ulaşım, eğitim, sosyal yardımlaşma, iletişim, sağlık gibi alanlarda birçok yenilik ve hizmet getiren Sultan II. Abdülhamid Han'ın 19.12.1885 tarihinde Yıldız Sarayı'nda dünyaya gelen üçüncü oğludur.

Babası Sultan II. Abdülhamid, Mezide Mestan Kadın Efendi'nin dünyaya getirdiği tek çocuğu olan Şehzade Burhaneddin Efendi'ye, yaklaşık dokuz yıl evvel kaybettiği ve çok sevdiği kardeşinin adını vermiştir. Mehmed Burhaneddin de tıpkı diğer şehzadeler gibi iyi eğitim almış, sanat çevresi ile yakın ilişkiler içinde olmuş ve sık sık yurt dışına çıkmıştır.

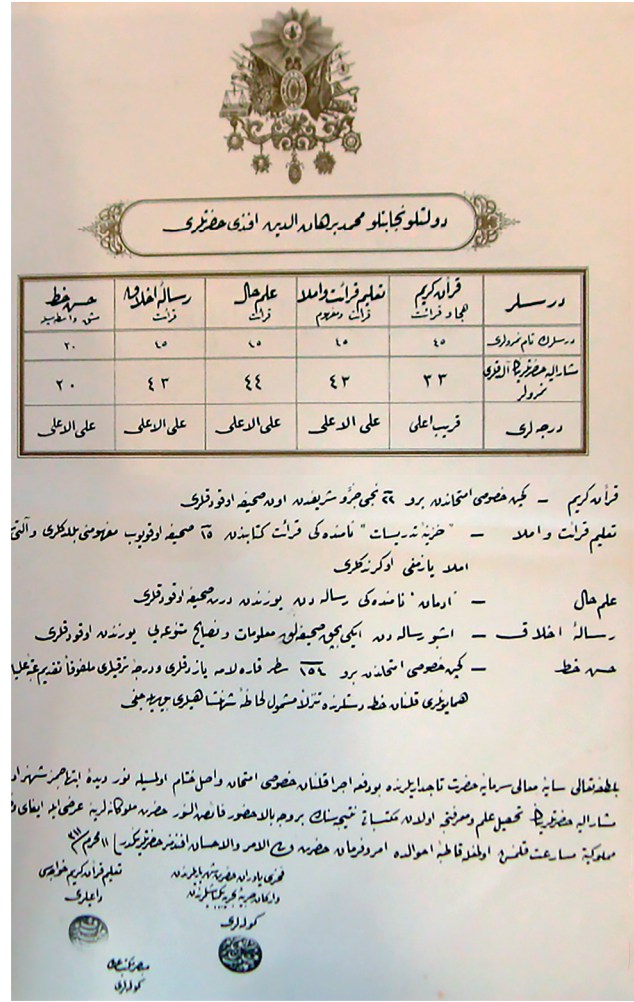
3 Tahsin Yıldırım, *Veliahd Yusuf İzzettin Efendi Öldürüldü mü İntihar mı Etti?*, Çatı Yayınları, İstanbul 2006, s. 15.

Kuşkusuz bu seyahatler hayata bakış açısını olumlu yönde etkilemiştir. Bahriye Miralayı olan şehzade, aynı zamanda ressam, piyanist ve bestekârdı. Hatta musikide “harika çocuk” unvanına sahipti. “Yedi yaşında bestelediği ve 1893'te notası basılan bahriye marşı hemen icra edildi.”⁴ Hemen her kaynakta Sultan II. Abdülhamid Han'ın en sevdiği oğlu olarak geçen Şehzade'nin eğitim hayatı başarılarla doluydu. Şehzadelerin eğitimi için tayin edilen hocaların belirli aralıklarla verdiği karne niteliğindeki belgelerden anlaşıldığı üzere, Burhaneddin Efendi eğitim hayatında olduğu kadar sosyal becerilerde de akranı olan şehzadelerden bir adım önde idi. “Şehzadeler içinde 42.3 ile en yüksek not ortalamasına sahipti.”⁵

Burhaneddin Efendi, yetenekleri ve çok yönlü kişiliğinin yanı sıra babası Sultan II. Abdülhamid'e olan yakınlığı ile de dikkat çekmiştir. Padişahın huzuruna diğer kardeşlerinden daha çok çıkması, cuma selâmlıklarında çoğu zaman babasının arabasında bulunması sebebiyle saray dışına nadiren çıkabilen şehzadelerle kıyaslandığında Burhaneddin Efendi'nin ayrı bir yeri olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Padişah II. Abdülhamid, ülkesinde konuk olarak ağırladığı yabancı hükümdar ve devlet adamlarına ilk önce bu şehzadesini tanıtmış ve Mehmed Burhaneddin Efendi'nin varlığı ve yetenekleri ile gurur duyduğunu her fırsatta göstermiştir. “Babasının yanından ayırmadığı şehzade, Almanya İmparatoru Wilhelm İstanbul'a geldiğinde Veliahd Prens Albert ile arkadaş olmuştur. Hatta bir akşam beraber ufak bir konser vermişler; Burhaneddin Efendi piyano, Prens Albert ise mandolin çalmıştır.”⁶

Bütün bu olumlu vasıflarının yanı sıra muhtemeldir ki Sultan II. Abdülhamid Han'ın en sevdiği evladı olmasından dolayı hükümdarlık tahtı ile Mehmed Burhaneddin Efendi arasında sıra bakımından fazlaca aday olmasına rağmen Veliahd

Şehzade Mehmed Burhaneddin Efendi'nin karnesi,
BOA, Y.PRK. MF, Dosya Nr. 2/78

Şehzade ilan edileceği haberleri ülkeye yayılmıştır. Hatta bu söylentiler yurt dışında da yankı bulmuş, dönemin yerli ve yabancı gazetelerinde yer almıştır. Burhaneddin Efendi'ye 1913 yılında, henüz genç yaşlarda iken Arnavut krallığı için teklif gelmiştir; ancak Şehzade bu teklifi geri çevirerek Osmanlı hanedanındaki haklarından vazgeçmemiştir. “1913'te Arnavutluk Türkiye'den ayrılınca, Büyük Devletlerin de uygun görmesiyle Burhaneddin Efendi, Arnavutluk kralı olarak ülkeye davet edildi. O sırada 28 yaşında ve 12. veliahd idi. Osmanlı tahtı üzerindeki hukukundan feragat etmek istemediği için Arnavutluk tahtını reddetti ve bu ret, Sadrazam Said Halim Paşa tarafından telgraf ile Büyük Devletlere bildirildi.”⁷

4 İbrahim Pazan, *Son Saraylı Şehzade Osman Ertuğrul*, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009, s. 19.

5 Cevdet Kırpık, “Şehzade Eğitimi Çağdaştırma Teşebbüsleri”, *Bellekten*, S. 261, s. 579.

6 Kırpık, a.g.m., s. 33-34.

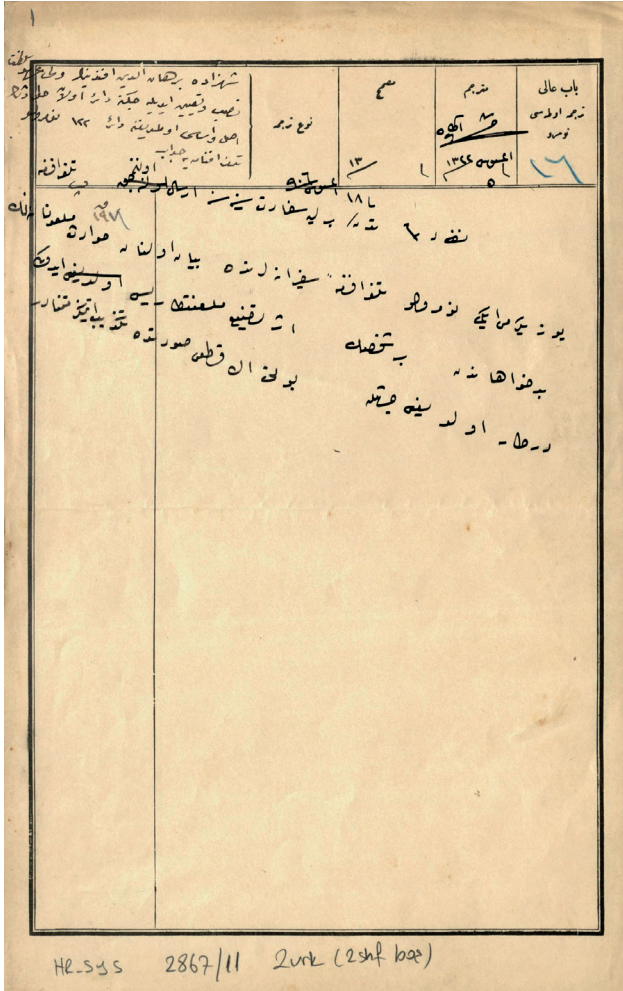
7 Pazan, a.g.e., s. 20.

Burhaneddin Efendi, 1921 yılında da Irak krallığına davet edilmiş, bu defa İngiltere bu gelişmeye şiddetle karşı çıkmıştır. Zaman zaman çok ciddi tepkiler çeken bu haberler, söylenti olmaktan öteye geçmemiştir.

Sultan II. Abdülhamid Han, Anadolu Yakası'ndaki bir köye çok sevdiği oğlunun adını vermiştir; ayrıca 1902 yılında, Burhaneddin Efendi henüz 16-17 yaşlarında iken onun adına bir de cami yaptırmıştır. Bu kâgir cami, günümüzde Şehzade'nin adını taşıyan Üsküdar/Burhaniye semtindedir.

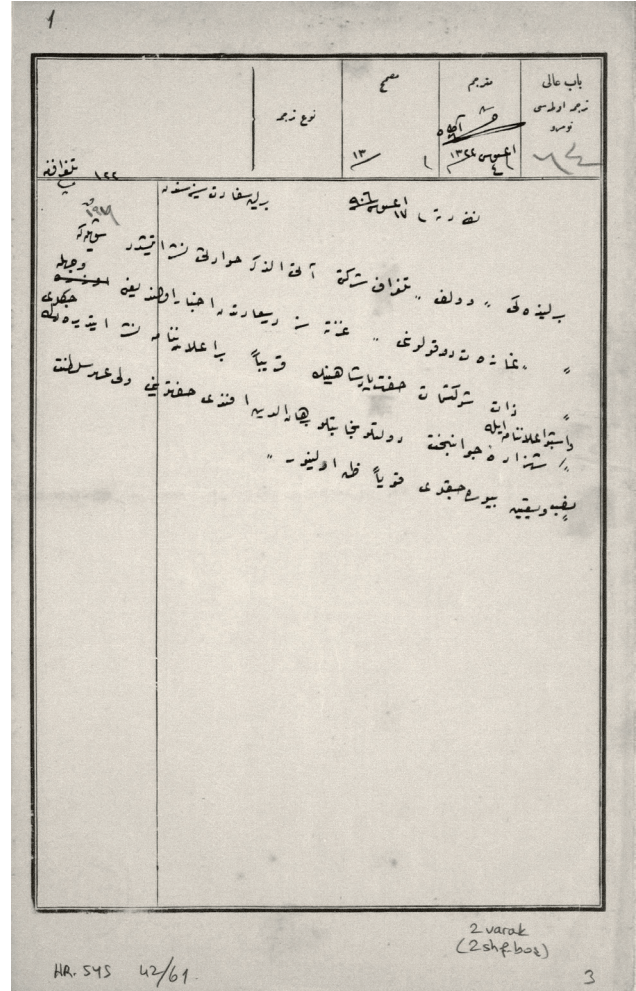

Üsküdar Burhaniye Camii

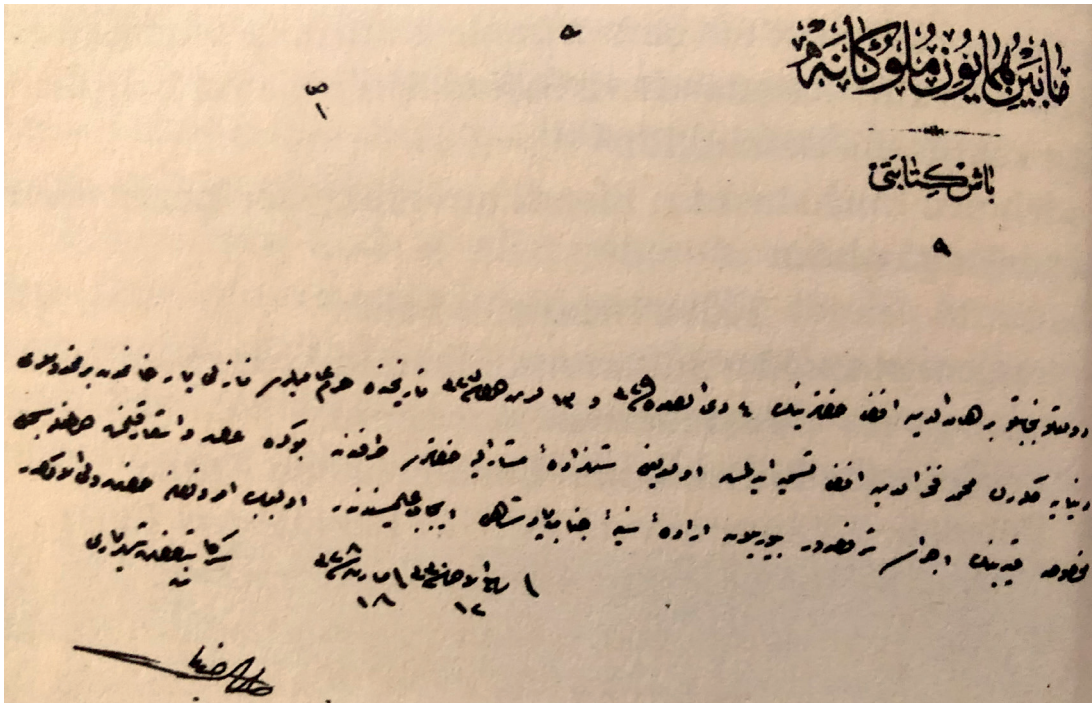
BOA, HR.SYS.2867(11)

Şehzade Burhaneddin Efendi'nin Veliâhd-ı Saltanat nasb ve ta'yin edileceğine dair havadisın asıl ve esasının olmadığı (18.08.1906)

BOA, HR.SYS.4261

Kölnische Zeitung'un, Padişah'ın Burhaneddin Efendi'yi veliahd ilan edeceği şeklindeki haberinin tekzibi (17.08.1906)

Fahredden Efendi'nin doğum belgesi. Pazan, a.g.e., s. 26. BOA, Dosya Usulü İradeler Tasnifi, 5/83 numaralı belge

Evlilikleri ve Çocukları

Burhaneddin Efendi, ilk evliliğini 1907 yılında Nurbanu (Hidayet) Hanımefendi⁸ ile yapmış ve bu evlilikten Fahreddin Efendi⁹ (1911) doğmuştur.

Hidayet Hanım; II. Abdülhamid'in Mâbeyn kâtiplerinden Açıba ailesine mensup Mehmed Refik Bey'in büyük kızıdır. Saray ziyaretleri sırasında şehzadenin ilgisini çekmiş ve onu babasından istemiştir. Bu olay, Hidayet Hanım'ın kız kardeşi Leyla Açıba'nın anılarında şöyle anlatılır: "... Ablamın da Şehzade Efendi'de gönlü olduğu anlaşılınca düğünleri kısa bir zaman sonra, 15 Temmuz 1907 tarihinde Yıldız Sarayı'nın Küçük Mabeyin Köşkü'nde vuku buldu.

8 *Haremde Sürgüne Bir Osmanlı Prensesi*, haz. Nemlika Deryal Marşanoğlu, İnkılap Yayınları, 2011, s. 127.

Şehzade Burhaneddin'in kardeşi Abdülkadir'in eşi Mislimelek Hanım, dönemin yakın tanığıdır. Anılarında "Nazlıyâr" isminin ilk eş olan Hidayet Hanım'a atfedildiğini söylese de burada bir yanlışlık vardır. Zira, Şehzade Fahreddin Efendi'nin doğumunda tutulan arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere Nazlıyâr, ikinci eş olan Aliye Hanım'ın ismidir.

9 Mehmed Fahreddin Efendi'nin iyi bir ressam olduğu ve 1968'de Amerika'da vefat ettiği bilinmektedir.

Kadir Mısıroğlu, *Osmanoğulları'nın Dramı*, Sebil Yayınları, İstanbul 1974, s. 265.

Saray âdetince ablamın adı değiştirilerek Hidayet yapılmıştı. İzdivacından bir sene sonra hamile kalan ablam ne yazık ki yavrusunu bir kaza sonucu düşürdü. Bu hadiseden bir süre sonra, 1911 yılında Şehzade Fahreddin Efendi'yi dünyaya getirdiğinde hepimiz çok sevinmiştik."¹⁰ Bu evlilik sonrasında yaşananlar Nurbanu Hidayet Hanım'a büyük acılar vermiştir. Zira Burhaneddin Efendi, saraya getirilen ve asıl adı Melek olan başka bir hanımla hayatını birleştirmiştir. Şehzade ile evlendikten sonra Aliye (Nazlıyâr) adını alan Çerkez asıllı bu hanım, 1912'de şehzadenin ikinci oğlu Osman Ertuğrul'u dünyaya getirmiştir. Böylelikle "Tarihin kaydettiği en uzun ömürlü devletlerden olan Devlet-i Aliye-i Osmaniyye'nin kurucusu ile Osmanoğullarının atasının isimleri yan yana gelmiş ve ilk defa bir şehzadeye isim olarak verilmiştir."¹¹ Resmî kayıtlarda Şehzade'nin ilk oğlu Fahreddin'in annesi olarak ikinci eş Aliye Hanım geçiyor olsa da Leyla Açıba'nın hatıratı

10 Leyla Açıba, *Bir Çerkes Prensesinin Harem Hatıraları*, L&M Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 308.

11 Pazan, a.g.e., s. 14.

ve Şiar Yalçın'ın¹² röportajlarında asıl annesinin Hidayet Hanım Efendi olduğu belirtilmektedir.

“Ablam, oğlunun velayetini istiyor ve kat'i şekilde evladını Aliye Hanım'a vermek istemiyordu. Fakat bahis mevzu olan çocuk alelade bir beyin evladı değildi; Osmanlı Hanedanı şehzadesinin mahdumu idi. Bu sebeple mahkeme velayeti ablamdan alarak Burhaneddin Efendi'nin ikinci haremî Aliye Hanım'a verdi.”¹³ Burada belirtmek gerekir ki Aliye Hanım, öz oğlu olmamasına rağmen Fahreddin'i kendi çocuğu gibi benimsemiş ve sevmiştir.

Bir dönem aynı çatı altında yaşayan Hidayet ve Aliye hanımlar hiçbir zaman bir arada huzur bulamamış, yaşanan anlaşmazlıklar Hidayet Hanım'ın baba evine dönmesiyle son bulmuştur. Burhaneddin Efendi, babasının tahttan indirilişinden sonra Yıldız Sarayı'ndaki dairesinden ayrılmış ve eşi Aliye Nazlıyâr Hanım'la annesinden kalan Nişantaşı'ndaki konağa yerleşmiştir.

Yıldız Sarayı'ndaki özel dairesinden ayrıldıktan sonra Nişantaşı'nda yeni bir düzen kuran Burhaneddin Efendi, bu semtte geçirdiği süre zarfında ilgi duyduğu entelektüel çevreyle yakın ilişkiler içinde olmuştur. Şehzade ve ailesinin dönemin önde gelen isimleriyle komşuluk ettiği, hatta bazılarıyla yakın dostluk ilişkileri içinde olduğu bilinmektedir.

Şehzadenin Avrupada bulunduğu yıllarda, Aliye Hanım ile ayrıldıktan sonra Lady Leonora Georgina Mosselmans (1909-1952) ile 1925 yılı içinde Paris'te evlendiği ve aynı yıl boşandığı¹⁴ bilgisi kaynaklarda yer alır.

Nişantaşı Yıllarına Dair Anılar

Şair, ressam ve yazarlarla dostluk kuran şehzadenin Nişantaşı yıllarında komşusu ve yakın arkadaşlarından biri de dönemin kadın şairlerinden Nigâr Hanım'dır.¹⁵ Nigâr Hanım, anılarında şehzadeden “muazzez prensim” diye bahseder. Ona göre mahir Şehzade, babası Sultan II. Abdülhamid'in muhabbetini hakkıyla kazanmıştır. Şair Nigâr Hanım, şehzade ve ailesiyle olan komşuluğundan ve bilhassa dostluklarından memnundur. Bu musiki üstadı Şehzade'nin, konağında misafirlerini çoğu zaman Wagner ve Chopin'den parçalar icra ederek ağırladığından söz eder. Nigâr Hanım, Burhaneddin Efendi'nin seyahatleri sebebiyle İstanbul'dan ayrılmasından dolayı duyduğu hüznü şöyle dile getirir: “Son senenin saait-i tesliyet-bahşanesini Şehzade Burhaneddin Efendi hazretlerine medyun idim. Hem civarı münasebetiyle beni her gece eğlenmelerine teşrik buyuruyorlar idi... Avrupa'ya azimelerinden beri öksüzlüğüm yine kendini gösterdi...” (20 Temmuz 1916)¹⁶

Şehzade'nin Nişantaşı yıllarındaki dostlarından bir diğeri de Sultan II. Abdülhamid döneminin Ziraat ve Ticaret Nazırı ve Meclis-i Âyan Azası Köse Mehmed Raif Paşa'nın kızı Şair İhsan Raif Hanım'dır.¹⁷ Müzik, edebiyat, felsefe konulu toplantılara çoğu zaman İhsan Raif de katılmış ve Osmanlı'da kadın hakları ile ilgili derin sohbetler etmişlerdir. Şehzade'nin kadın haklarına ilişkin fikirleri bugün dahi güncelliğini korumaktadır. Bir hanedan

12 Osman Şiar Yalçın; Cavid Bey ve Burhaneddin Efendi'nin eski eşi Aliye Hanım'ın 1924 yılında doğan oğullarıdır. Dolayısıyla, Osmanlı Hanedanı ile akrabalık bağı vardır. Henüz yirmi günlük iken babasını kaybeden Şiar Yalçın, onun anı defterlerini kitap haline getirmiştir. Hukuk eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli bölgelerde hâkimlik ve savcılık görevini sürdürmüştür. Politika ile uğraştığı gerekçesiyle Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından görevden uzaklaştırılmıştır. İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Latince gibi birçok dil bilen Yalçın, 1970 yılından itibaren birçok çeviri kitap yayınlamıştır. 2010 yılında rahatsızlanarak hayatını kaybetmiştir.

Cemal A. Kalyoncu, “Babamın Mezarını Celal Bayar Buldu”, *Aksiyon*, S. 499, 2004, s. 35.

13 Açıba, a.g.e., s. 308.

14 Pazan, a.g.e., s. 22.

15 Şair Nigâr Hanım, 1856 yılında Macar asıllı bir paşa kızı olarak dünyaya gelmiştir. Öğrenimini Fransız okulunda tamamlamıştır. Fransızca başta olmak üzere sekiz dil bilen Nigâr Hanım, yazmaya küçük yaşlarda başlamıştır. Dönemin entelektüel çevresinde ismi ön sıralarda gelir. Nişantaşı'ndaki konağında salı toplantıları yapar; seçkin konukları ile edebiyat, sanat, kültür üzerine sohbetler ederdi. Dönemin dergi ve gazetelerinde eserleri yayınlanan Nigâr Hanım, 1918'de hayatını kaybetmiştir. Mezarı, Rumeli Hisarı'ndadır.

Mehmet Öklü, *Kimseye Etmem Şikâyet*, Doğan Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 62.

16 Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 220.

17 İhsan Raif Hanım, dönemin hece ile şiir yazar ilk şairidir. Serkis Efendi'nin ünlü şarkısı “Kimseye Etmem Şikâyet”in şairidir.

Öklü, a.g.e., s. 12.

mensubu olarak, kadınların her türlü meslek ve sanatı rahatça icra edebilmeleri için destek vereceğini ve her alanda yaşadıkları var olma mücadelelerinde onların yanında olacağını vurgulamıştır.

Dönemin Mâbeyn Başkâtibi Halid Ziya Uşaklıgil, 31 Mart Vakası'ndan sonra Sultan Mehmed Reşad'ın emriyle Abdülhamid'in çocuklarından bazılarını ziyaretle görevlendirilmiş ve bir nevi ihtiyaç tespitinde bulunmuştur. Anılarında Burhaneddin Efendi'den de bahsetmiştir: “*Burhaneddin Efendi bende aksi tesir yaptı. Onun hepsinden daha zeki olduğuna dair birçok rivayetler işitilirdi. Resim yapar, piyano çalar, lisan bilir derlerdi ve kardeşlerinden çok büyük farkla ayrılan bu oğlunu Abdülhamid hepsinden ziyade sever diye bilinirdi. Onun lehine zikredilen bu meziyetlerden büyük hisse tenzil etmiş olmakla beraber, şahsen diğerleriyle hiç mukayese edilemeyecek olan sevimliliğinden mütevellit olsa gerek, Nişantaşı'nda konağının bir salonunda karşı karşıya, iki ahbap teklifsizliğiyle otururken bir eza duymadım; hatta öteden beri işitilmiş müsait rivayetlere genişleyen bir inanmak arzusu hissettim...*”¹⁸

Bu görüşmeler sırasında Şehzade, Uşaklıgil'e herhangi bir ihtiyacının olmadığını bildirmiş ve amcasına teşekkürlerini sunmuştur. Oldukça nazik bir tavırla karşılandığını ifade eden Halid Ziya'ya göre bu mülakatlar karşılıklı memnuniyet içinde sona ermiştir.

Müziğe olan yeteneği ile sanatçı yönü ağır basan Şehzade, entelektüel çevrelerde adından övgüyle söz ettirmiştir. Burada, Padişah II. Abdülhamid'in saray ressamı Fausto Zonaro ile olan dostluğu dikkat çeker. Saray ressamı olması sebebiyle hanedan üyeleri ile yakın ilişkiler içinde olan Zonaro ve Burhaneddin Efendi'nin dostluğu son derece kayda değerdir. Burhaneddin Efendi, Fausto Zonaro'yu gerek Yıldız Sarayı gerekse Akaretler'deki stüdyosunda birçok kez ziyarete gitmiş; kendisi ile sanat ve hayata dair sohbetler etmiş, sanatçının *Ailede Konser*, *Şeytanın Kuyruğu*, *Salıncak* gibi pek çok tablosunu satın almıştır. Zonaro, çok sevdiği saray ressamlığından ve sanat hayatına pek çok değer katan

1917 tarihli, Latin imzalı olan fotoğrafı

İstanbul'dan ülkesine döneceği zaman, Şehzade'nin tablolarını almasından oldukça etkilenmiş, Burhaneddin Efendi'ye anılarında yer vermiştir.

“*.. Kapının çingırağı çalındı. Koşup açtım, iki kişi kendini içeri attı. Şehzade Burhaneddin Efendi ve kâtibi. Bu aziz iki delikanlı, hazırlıklarımı görünce üzüldü. Galerimin en güzel eserleri arasından on tabloyu ayırdı. Fiyatta anlaşıldı. Tamamı ödeninceye dek Roma'daki İtalyan Merkez Bankası'na her ay elli Türk Lirası yatacağı. İki sandık eksik olur diye düşündüm ve kabul ettim. Kabul ettim, çünkü kendisine sevgim de vardı... Son derece sıcakkanlı bu solgun yüzlü gencin böyle ince tavırları ve yüksek sanat duygusu vardı. En çok müzik ve resme ilgi duyuyor görünüyordu.*”¹⁹

18 Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, Özgür Yayınları, İstanbul 2003, s. 89-90.

19 Fausto Zonaro, *Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl*, YKY, İstanbul 2008, s. 328.

Avrupa'da Geçirdiği Yıllar

Yenilikçi ve sanatkâr ruhlu Şehzade, çocuklarına daha iyi eğitim aldirmek amacıyla 1918 yılında İstanbul'dan ayrılarak Avrupa'ya yerleşmiştir. Burada belirtmek gerekir ki bu karar sayesinde Şehzade ve ailesi, 3 Mart 1924 tarihli ve 431 sayılı, Hanedan mensuplarının yurt dışına çıkarılmasına dair kanunun olumsuz etkilerine maruz kalmamıştır.

Çocuklarının eğitim ve öğretimi hususunda çok hassas olan Şehzade, oğullarının dönemin ünlü okulu olan Viyana'daki Theresianum Askerî Akademisi'nde eğitim almalarını sağlamıştır. Avrupa'da yaşadığı yıllarda Viyana, Berlin, İsviçre, Roma, Paris, Londra'yı gezmiş; 1933 yılında yerleşmek üzere Amerika'ya gitmiştir. Şehzade ailesiyle Paris'te yaşarken hayatlarında önemli bir gelişme olmuş, eşi Aliye Hanım, Burhaneddin Efendi'den ayrılarak İttihat ve Terakki hükümetinin eski Maliye Nazırı Cavid Bey ile evlenmiştir.

Dönemin önemli ressamlarından Naciye Neyyal Hanım²⁰ yaşadığı Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini dikkatli bir gözlemci gibi kayıt altına aldığı hatıratında bu olaya değinmiştir.²¹

Bu evlilikten Osman Şiar Yalçın dünyaya gelmiştir. Şiar Yalçın, bir Osmanlı şehzadesi olan Osman Ertuğrul'un kardeşidir.²² Kardeşlik ilişkileri pek sıcak olmasa da bu kan bağı, tarihte nadir rastlanan bir olay olması sebebiyle önem taşır.

Sevgili dostum Ali Sâmi Beyefendi'ye takdim, fi 2 teşrin-i sâni sene 1327, Burhaneddin Mehmed

Şehzade'nin Avrupa yıllarında yaşanan önemli bir diğer olay da Mehmed Burhaneddin ile Paris'te yaşayan III. Murad'ın torunu Şehzade Ali Vâsıb Efendi'nin 1924 yılında Viyana'daki buluşmasıdır.²³ Ali Vâsıb Efendi anılarında Burhaneddin Efendi'ye dair detaylı bilgi vermiştir:

“Viyana'da iken Sultan Abdülhamid'in üçüncü mahdumu Burhaneddin Efendi ve oğulları Mehmed Fahreddin ve Osman Ertuğrul efendiler, Maysek Şadan Otelinde idiler. Bazen de Baden Bristol Otelinde kalıyorlardı. Burhaneddin Efendi'yi ancak bir kere, Serencebey yokuşundaki evimizde, pederimi ziyaretinde görmüş idim. Büyük şehzadelerden, Garb kültürü olan bir zat idi. Pek ziyade Viyana'yı severdi ve hatta hanedanımız menfaya çıkmadan evvel Avrupaya seyahate sık sık çıkan bir şehzadeydi. Viyana sosyetesince tanınmış ve çok musikişinas idi. Pederi Sultan Abdülhamid'in en sevgili oğlu imiş ve cuma selâmlıklarında camiden saraya avdetinde Burhaneddin Efendi'yi bizzat kullandığı fayton arabada yanına bindirirmiş.”²⁴

Sultan II. Abdülhamid'in Burhaneddin'e olan ayrıcalıklı ilgi ve sevgisi bu kıymetli hatıratıda da dile getirilmiştir.

20 Emine Naciye Neyyal Tefvik (Biren): İstanbul doğumludur, öncü kadın ressamlarımızdandır. Yağlıboya portre ressamı olarak pek çok kıymetli eser meydana getirmiştir. Dönemin valilerinden Tefvik Hamdi Bey ile evlenmiştir.

Fatma Rezan Hürmen, *Ressam Naciye Neyyal'in Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları*, Pınar Yayınları, İstanbul 2004, s. 8.

21 “Memleketten ayrılmaya mecbur kaldıklarında Paris'e gidip orada yerleşmişler. Daha sonra da 1926 yılında idam edilecek olan İttihatçıların eski Maliye Nazırı Cavid Bey'le tanışan ve onu seven bu hanım, aşkına karşılık görünce Burhaneddin Efendi'den ayrılarak onunla evlenmiş.”

Hürmen, a.g.e., s. 418.

22 Son Osmanlı şehzadesi Osman Ertuğrul Efendi, 2009 yılında 97 yaşındayken Osmanlı Hanedanı'nın en çok yaşamış mensubu olarak hayata veda etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından Sultanahmet Camii'nde icra edilen muazzam cenaze töreninin ardından II. Mahmud Türbesi'ne, dedesi Abdülhamid Han'ın yanındaki vatan toprağına tevdi edildi.

23 Ali Vâsıb Efendi: 1903 İstanbul doğumludur. Sultan Murad'ın torunu Ahmed Nihad Efendi'nin oğludur. 1924 sürgününde Fransaya gitmiş, 1974 senesinde Türkiye'ye dönebilmiştir. Hatıralarını kaleme aldığı *Bir Şehzadenin Hatıratı Vatan ve Menfaada Gördüklerim ve İşittiklerim* adlı anı kitabı, yaklaşık yarım yüzyıllık bir döneme ışık tutmaktadır.

Ali Vâsıb Efendi, *Bir Şehzadenin Hatıratı Vatan ve Menfada Gördüklerim ve İşittiklerim*, YKY, İstanbul 2005, s. 10.

24 Ali Vâsıb Efendi, a.g.e., s. 145.

Aliye Hanım'ın Burhaneddin Efendi'den ayrılmasından sonra Şehzade, son evliliğini Londra'da tanıştığı Amerikalı Elsie Deming Jackson ile yapmıştır. Bu evlilikten sonra Amerika'ya yerleşen Mehmed Burhaneddin, burada büyük bir petrol şirketinin yöneticiliğini üstlenmiştir. 1924'te hanedan mensuplarının yurt dışına gönderilmeleriyle ilgili kanun sebebiyle zorluk çeken diğer hanedan üyeleri gibi geçim sıkıntısı çekmemiş, refah içinde yaşamıştır. Ömrünün son on altı yılını Amerika'da yaşadıkdan sonra 15 Haziran 1949 tarihinde kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Burhaneddin Efendi, vefatından evvel cenazesinin İstanbul'da defnedilmesini vasiyet etmiş, bu son görevi 1940'lı yıllarda oğullarının yanına giden eski eşi Aliye Nazlıyâr Hanım üstlenmiştir. Burada Aliye Nazlıyâr Hanım'ın eski eşine vefasından da söz etmek gerekmektedir.²⁵

1924'te hanedanın yurt dışına çıkarılmasıyla ilgili kanundan, maddi imkânları olduğu ve kendi tercihiyle yurt dışında yaşamaya başladığı için dramatik bir şekilde etkilenmemiş olan Burhaneddin Efendi, vefatından sonra, ebedi olarak kalmak istediği vatan toprağından ayrı kalarak bu karardan nasibini almıştır. Burhaneddin Efendi, yaşarken olumsuz etkilenmemiş olsa da küçük oğlu Osman Ertuğrul Efendi, babasını vasiyetine rağmen vatan toprağına defnedememenin derin acısını yaşamıştır. "*Babam New York'ta vefat ettiğinde annem bizde misafirdi. Babamın cenazesi Adana gemisi ile döndü. Annem de aynı gemideydi. Babamın cenazesi ile validem aynı gemi ile geldi. Babamın cenazesi o geminin üzerinde diye gemiyi İstanbul'a sokmadılar, gemi açıkta kaldı... Cenazenin alınmaması beni üzdü... Mezarı, Şam ve Lübnan hükümeti hazırladı. Türkiye ise kabul etmedi.*"²⁶

Şehzadenin mezarı bugün Şam'da, Sultan Selim Camisi'nin bahçesinde.

25 "Nazlıyâr Hanım, Nişantaşı'ndaki Münir Paşa Konağı'mı bırakarak 1940'a doğru New York'a oğullarının yanına gitti. 1949'da eski zevcinin cenazesiyle İstanbul ve Şam'a gelip, New York'a döndü. Daha sonra İstanbul'a yerleşti. Nazlıyâr Hanım, 31 Ağustos 1976'da Ankara'da vefat etti. Kabri, Cebeci Asri Mezarlığı'ndadır." Pazan, a.g.e., s. 30.

26 Pazan, a.g.e., s. 24.

Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Kartpostal Koleksiyonu'nda Şehzade Mehmed Burhaneddin Efendi'ye Ait İzlerin Değerlendirilmesi

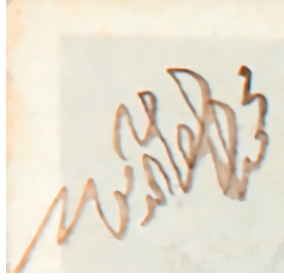
Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Kitap Koleksiyonu, pek çok nadir eseri bir arada bulundurmaktadır. Kütüphanede farklı dillerde ve çeşitli konularda yazılmış kitap, belge, fotoğraf, harita gibi pek çok materyal vardır. Abdülmecid Efendi'nin şahsi kütüphanesi olan bu koleksiyon detaylı olarak incelendiğinde; Halife'nin ilgi alanlarına ve birikimlerine dair bilgilere sahip olmak mümkündür. Koleksiyon, bir nadir eser kütüphanesi olmasının yanında Abdülmecid Efendi'nin şahsına ait pek çok iz barındırması bakımından da önem teşkil etmektedir. Pek çok yazardan adına imzalı ve ithaflı eserler, okuduğu ve önemli bulduğu yazıların yanına el yazısı ile aldığı notlar, attığı imzalar bu kıymetli izlere birer örnektir. Güzel sanatların hemen her koluna yatkın olan Halife Abdülmecid Efendi, resim alanında değerli eserler vermiş, "ressam şehzade" olarak tarihteki yerini almıştır.

Koleksiyonda bulunan birbirinden değerli eserler içinde yaklaşık üç yüz adet kartpostal yer almaktadır. Abdülmecid Efendi'nin şahsına gönderilmiş bu kartpostallar arasında Celâl Nuri, Fausto Zonaro, Salih Keramet, Şehzade Mehmed Burhaneddin Efendi gibi tarihe mâl olmuş kişilerin el yazıları ile yazıp imzaladığı örnekler yer almaktadır. Koleksiyondaki kartpostalların görsellerine baktığımızda; Beethoven, Chopin gibi ünlü müzisyenlerin portreleri, ünlü ressamların tabloları, müze binaları ve içerisindeki eserlerden detaylar; şehirler, sanat eserleri ve doğa manzaralarına ait resimlerin olduğu görmekteyiz.

Çalışmamıza ilham olan Şehzade Burhaneddin Efendi, yurt dışına çıktığı zamanlarda bulunduğu ülkelerden Halife Abdülmecid Efendi'ye düzenli olarak kartpostallar göndermiştir. Sayısı kırk beşi bulan kartpostallar arasında ağırlıklı olarak Lyon, Berlin, Milano, Wien, München ve Köln gibi Avrupa'nın kültür ve sanat merkezlerinden çeşitli şehir görünümleri vardır. Bu kartpostalların 1909-1915 yılları arasına tekabül eden zaman dilimlerinde gönderildiği tespit edilmektedir.

Kartpostalların ön yüzlerinde Burhaneddin Efendi'nin imzası, karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkar. Burhaneddin Efendi, bu imzaların bir kısmını Latin, bir kısmını da Arap harfleri ile atmıştır. Arka yüzlerinde ise adres ve gönderildiği ülkelerin posta pulları mevcuttur. Kartların ulaştığı adres, Halife'nin ikamet ettiği Kuzguncuk'taki Bağlarbaşı Köşküdür.

Abdülmecid Efendi bu köşkü çoğunlukla yazları kullanmış; dönemin sanatçı, edebiyatçı ve siyasetçilerinin sık sık bir araya geldiği bir kültür merkezi haline getirmiştir. Bağlarbaşı Köşkü, günümüzde Yapı Kredi Bankası tarafından kullanılmakta olup halen

İmza detayı

kültür ve sanat organizasyonlarına ev sahipliği yapmaktadır.

Çalışmamıza konu olan kartpostallardan edinilen bilgilerin en önemlisi ise Şehzade Burhaneddin ile Halife Abdülmecid Efendi'nin hayata sanat penceresinden bakıyor olmalarıdır. Sanatın farklı kollarında üstat olmuşlardır. Halife Abdülmecid Efendi her zaman müziğe ilgi duyan

bir ressam, Şehzade Burhaneddin Efendi ise resim sanatına ilgi duyan bir musikîşinas olarak anılmıştır. Ayrıca her ikisi de Batı dillerine; özellikle de İngilizce ve Fransızcaya oldukça hâkim, mahir ve zarif birer cemiyet insanı olarak yetişmişti.

Abdülhak Hamid'in *Finten* isimli eserinin yayınlanması sebebiyle Halife Abdülmecid Efendi'nin 1916 yılında Bağlarbaşı Köşkü'nde verdiği davet. Abdülhak Hamid, Halil Edhem, Şahabettin Süleyman, Celâl Nuri, İbnülemin Mahmud Kemal davete katılan isimlerden bazılarıdır. Halife Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Env. No. K36 (14)

Bağlarbaşı Abdülmecid Efendi Köşkü (2013)

Sanat aşığı bu kuzenlerin, yıllar içinde bağlarının kopmadığını da yine bu kartpostallardan anlamaktayız. 1924 yılında hanedanın yurt dışına çıkarılması yasaının kabulüyle, kalan hayatını Fransa'da geçiren Halife Abdülmecid Efendi, 1944 yılında Nice'de hayata gözlerini yummuştur. Yaklaşık dört yıl sonra, 1949 yılında da Burhaneddin Efendi vefat etmiştir. Hazindir ki ikisinin mezarı da aynı talihsizlikle vatan toprakları dışında kalmıştır.

“Günümüzde artık kullanılmayan, sadece bir koleksiyon malzemesi olarak değer bulan kartpostalların özenle yazılmış el yazıları, dikkatlice seçilmiş kelimeleri ve üzerlerindeki geçmiş zaman fotoğraflarıyla ait olduğu dönemi yansıtan ruhunu hissettirebilmek”²⁷ açısından incelendiğinde; bu kartpostallar, bir Osmanlı şehzadesinin farklı yönleriyle değerlendirilmesi ve tanınmasına olanak sağlama-ları bakımından son derece değerlidir. Ayrıca sözü edilen kartpostalların Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonu'nda bir bütün halinde korunuyor olması, bu kültür malzemesinin gelecek nesillere intikalini sağlayan önemli bir katkıdır.

27 Akile Çelik, “Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonu”, *Millî Saraylar*, S. 8, İstanbul 2011, s. 176-181.

Kaynakça

- Açba, Leyla, *Bir Çerkes Prensesinin Harem Hatıraları*, haz. Harun Açba, L&M Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Ali Vasib Efendi, *Bir Şehzadenin Hatıratı Vatan ve Menfada Gördüklerimiz ve İştiklerimiz*, YKY, İstanbul 2005.
- Bardakçı, Murat, *Son Osmanlılar Osmanlı Hanedanının Sürgün ve Miras Öyküsü*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Bekiroğlu, Nazan, *Şair Nigâr Hanım*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- Belge, Murat, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Eroğlu, Haldun, *Osmanlı Hanedanında Şehzadelik Kurumu*, Akçağ Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Fesch, Paul, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul*, çev. Erol Üyepazarcı, Pera Turizm ve Ticaret, İstanbul 1999.
- Haremden Sürgüne Bir Osmanlı Prensesi*, haz. Nemlika Deryal Marşanoğlu, İnkılap Yayınları, İstanbul 2011.
- Hürmen, Fatma Rezan, *Ressam Naciye Neyyal'in Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları*, Pınar Yayınları, İstanbul 2004.
- Kabacalı, Alpay, *Tazimat'tan II. Meşrutiyet'e İmparatorluk ve Nesnel Tarihin Prizmasından Abdülhamid*, Deniz Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- Kırpık, Cevdet, “Şehzade Eğitimini Çağdaştırma Teşebbüsleri”, *Belleten*, c. LXXI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayınları, İstanbul 2001.
- Öklü, Mehmet, *Kimseye Etmem Şikâyet İhsan Raif Hanım'ın Hayatı*, Doğan Kitap, İstanbul 2013.
- Öndeş, Osman - Erol Makzume, *Osmanlı Saray Ressamı Fausto Zonaro*, YKY, İstanbul 2003.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye (1071-1990)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Öztuncay, Bahattin, *Hanedan ve Kamera*, İstanbul 2010.
- Pazan, İbrahim, *Son Saraylı Şehzade Osman Ertuğrul*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009.
- Sultan II. Abdülhamid'in Aile Albümü*, ed. Hakan Yılmaz, Kültür A.Ş., İstanbul 2009.
- Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.
- Tezcan, Hülya, *Osmanlı Sarayının Çocukları Şehzade ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri, Aygaz*, İstanbul 2005.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Saray ve Ötesi*, Özgür Yayınları, İstanbul 2003.
- Yıldırım, Tahsin, *Veliahd Yusuf İzzettin Efendi Öldü mü İntihar mı Etti?*, Çatı Yayınları, İstanbul 2006.
- Zonaro, Fausto, *Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl*, çev. Turan Alptekin - Lotto Romano, YKY, İstanbul 2008.

Kartpostal Örnekleri

Kart No: 21

Alman İmparatoru Kaiser Wilhem'in anıtını gösteren kartpostal, 10.9.1913 tarihinde Berlin-Charlottenburg'tan Kuzguncuk'a gönderilmiştir. İmza: Mehmed Burhaneddin

Arka yüzü:

Kuzguncuk

Şehzâde-i civân-baht Abdülmecid Efendi Hazretlerine

Constantinople

Kart No: 28

Almanya'da bulunan Chemnitz tren istasyonunu gösteren kartpostal, Dresten'den 12.9.1913 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır.

İmza: Mehmed Burhaneddin

Arka yüzü:

Şehzâde devletlü necabetlü Abdülmecid Efendi Hazretlerine
Constantinople

Kart No: 267

Versay Sarayı Savaş Galerisi'ni gösteren kartpostal, 4.5.1913 tarihinde Paris'ten Kuzguncuk'a gönderilmiştir.

Arka yüzü:

Devletlü necabetlü Abdülmecid Efendi Hazretlerine
Constantinople

Kart No: 158

Shönbruun Sarayı'nı gösteren kartpostal, 13.10 1913 tarihinde Viyana'dan Kuzguncuk'a gönderilmiştir.
İmza: Mehmed Burhaneddin

Kart No: 170

Strazburg'da bulunan sanat merkezini gösterir kartpostal, 26.9.1913 tarihinde Paris'ten gönderilmiştir.
İmza: Mehmed Burhaneddin

Arka yüzü:

Şehzade Abdülmecid Efendi Hazretlerine
Constantinople

Arka yüzü: Kuzguncuk

Şehzâde-i civân- baht devletlü necâbetlü Abdülmecid Efendi
Hazretlerine
Constantinople